

Milieudefensie
regio
Nijmegen

Nieuwsbrief extra i.s.m. GMF over Heiderijk
versie 10 mei 2010 (origineel 30 april)

Heiderijk: door wrijving ontstaat glans

Door Alex de Meijer, Milieudefensie Nijmegen,
en Volkert Vintges, Gelderse Milieufederatie (GMF).

Afgelopen winter zijn voor het project Heiderijk veel bomen gekapt in de bossen tussen Nijmegen, Groesbeek en Mook. Het betrof kap van stroken bos, dunningen, hakhoutbeheer, verbreding van bospaden, vrijmaken van zones langs de spoorlijn en het ontwikkelen van geleidelijke overgangen van heide naar bos. Op een aantal plekken zijn de boomstobben weggehaald en is geplagd, waarbij de bovenste, voedselrijke bodemlaag werd verwijderd.

Het grote gekapte en geplagde oppervlak, de inzet van zwaar materieel, de werkzaamheden na 15 maart, het érg ver oprekken van het begrip 'dunning', het mogelijk overtreden van bepalingen, de achtergebleven vlaktes... het heeft allemaal tot veel emotionele reacties en vervolgens protest geleid. Dat is versterkt door enerzijds gebrekkige informatie van Heiderijk en anderzijds de verspreiding van soms nogal wilde veronderstellingen en beweringen.

Milieudefensie Nijmegen en de Gelderse Milieufederatie hebben de meest genoemde bezwaren tegen het licht gehouden en waar nodig onderzocht. We hebben de lokale natuurgroepen geconsulteerd, die met honderden leden en veel vrijwilligers sinds jaar en dag betrokken zijn bij natuurbehoud, beheer, inventarisaties en voorlichting. We hebben gesproken met de initiatiefnemers van Heiderijk én met diverse tegenstanders, waaronder de actiegroep 'Red ons bos'. En we hebben ter plekke gekeken. Hieronder onze belangrijkste bevindingen.

Wat beoogt Heiderijk?

De manier waarop de mens de afgelopen tweeduizend jaar het landschap heeft veranderd, heeft bijgedragen aan een grote biodiversiteit. In Nederland stierven sommige soorten uit, veel meer soorten konden zich vestigen in de halfnatuurlijke landschappen die de mens schiep. Een eeuw geleden begon door toedoen van diezelfde, steeds grootschaliger ingrijpende mens echter een forse teruggang. Dat geldt o.a. voor het gevarieerde bos- en heidelandschap, dat zich ten zuiden van Nijmegen uitstrekte. De heide is flink teruggedrongen door oprukkende bebouwing, grootschalige aanplant van bossen en ontginningen ten behoeve van de moderne landbouw. Vergrassing, verzuring, verdroging en natuurlijke bosvorming brachten de heide verder schade toe.

Ondanks de nu geringe oppervlakte heide komt tussen Nijmegen en Mook nog een relatief grote verscheidenheid aan zeldzame diersoorten voor. Soorten als nachtzwaluw, zandhagedis, gladde slang, zadelsprinkhaan, steppesprinkhaan en bruine eikepage (een dagvlinder). Door de achteruitgang van de heide zijn hun aantallen de afgelopen decennia echter flink teruggelopen. Op steeds minder plaatsen op Mulderskop is de raspande roep van de zadelsprinkhaan te horen, die in Nederland verder alleen nog op de Veluwe en op één plaats in Limburg voorkomt. De veldkrekkel en de blauwvleugelsprinkhaan zijn vermoedelijk al verdwenen.

Om de verdere achteruitgang van de bijzondere flora en fauna van de heide tussen

Nijmegen en Mook te stoppen, is in opdracht van Natuurmonumenten en de Provincies Gelderland en Limburg in 2003 het plan Heiderijk opgesteld. Door de heidegebieden weer te vergroten, met elkaar te verbinden en een gevarieerde structuur te geven, wil men het hier uitsterven van te geïsoleerde populaties voorkomen. Naast herstel van de heide worden oude hakhoutpercelen en boswallen weer zichtbaar gemaakt.

De praktijk leert dat heidelandschappen afgewisseld met bos door het publiek zeer hoog worden gewaardeerd. Ondanks de schrik bij veel mensen na de recente 'kaalslag', valt te verwachten dat het publiek over een paar jaar het bos-heidelandschap, compleet met rondtrekkende schaapskudde, erg mooi zal vinden. Doordat er nog veel zaad in de bodem zit, kan de heide snel opslaan. De resterende boomstobben zullen paddenstoelen, kevers, spechten etc. aantrekken.

Geén 300 hectare kap!

Worden de unieke bossen ten zuiden van Nijmegen bedreigd? Het totale beboste gebied (tot en met de Jansberg) is meer dan 3000 hectare groot. De cijfers van Heiderijk zijn soms verwarrend, maar doel is 300 hectare leefgebied voor aan droge heide gebonden soorten. Dat betekent níet dat 300 hectare wordt gekapt. In 2009 bestónd al circa 110 hectare uit open en halfopen heide: de Mookerheide, Heumense Schans, de Mulderskop en delen van Heumensoord. Daar komt zo'n 80 hectare open heide bij. De rest van de 300 hectare leefgebied krijgt een meer gevarieerde structuur.

Nog niet alle kapwerkzaamheden hiervoor zijn uitgevoerd. De resultaten van de eerste fase (deze winter) zullen goed gemonitord worden, o.a. op basis daarvan kunnen de plannen voor de volgende fasen nog bijgesteld worden. Maar duidelijk mag zijn dat een echte bosbeleving gewoon mogelijk blijft. Daarbij bestaat óók de wens bij natuurgroepen om in de toekomst op enkele percelen helemaal geen beheer meer uit te voeren, maar dat staat los van Heiderijk.

Een terugkerende vraag: kunnen zulke omvormingen van een gebied niet geleidelijker en subtieler, waardoor de natuur niet in één keer een grote klap krijgt. Dit is een punt waar ook de beheerders van natuurgebieden zélf alert op zijn, maar het kán gewoon niet altijd. Grote omvormingen in één keer, deels met zwaar materieel doorvoeren is gewoon goedkoper. Tijdelijke verstoring hoort er dan bij. Het tijdstip van de werkzaamheden en de inzet van groot materieel is wel aan strikte voorwaarden gebonden. In het geval van Heiderijk zijn die voorwaarden onder druk komen te staan. Feitelijk had de uitvoering van fase 1 al in 2006 moeten starten. Door de ingewikkeldheid van het project (veel grondeigenaren; twee provincies, vier gemeenten; verkrijgen subsidies, ontheffingen en vergunningen...) kon het startschot pas eind 2009 worden gegeven. Toen was er plotseling haast (anders vervielen subsidies) en daar kwamen twee maanden zeer winterse omstandigheden bij! Wij hebben geen precies zicht op de werkzaamheden, maar vermoeden dat er inderdaad wel fouten zijn gemaakt. Maar doordat de omringende natuur onaangetast is gebleven zal herstel gelukkig ook weer snel optreden.

Compensatie?

We planten tegenwoordig bomen voor het klimaat, hoe valt dat te rijmen met boskap? Geroid bos moet volgens de Boswet worden gecompenseerd. Herplant heeft een positief effect, want jonge bomen nemen veel CO₂ op. Voor dunningen geldt de compensatieplicht niet. Door natuurlijke aanwas en opslag wordt immers ook weer CO₂ vastgelegd. Bij grootschalige ingrepen met een natuurdoel kan ontheffing worden verleend van de compensatieplicht. Herstel van de biodiversiteit (kwaliteit) gaat dan voor op aantal hectares bos (kwantiteit), waarbij de wetenschap meespeelt dat de hoeveelheid bos al een eeuw lang toeneemt in Nederland. Staatsbosbeheer heeft een landelijke saldoregeling, waarbij ze verantwoording aflegt over het totaal aantal hectares bos. Omdat voor volledige compensatie niet altijd ruimte is, is wel eens geopperd een groot nieuw bos in de Gelderse Vallei aan te planten. Die grond is nu echter nog bestemd voor landbouw, dus voorlopig zit het er niet in. Of voor Heiderijk voldoende plek wordt gevonden voor compensatie

(herplant) is nog onzeker, maar tot nu toe is geen ontheffing aangevraagd.

De actiegroep 'Red ons bos' suggereert in plaats van kappen in bestaand bos nieuwe heide aan te leggen op landbouwgrond. Elke natuurkenner weet echter dat dat niet werkt: als de grondsoort al niet verkeerd is is de bodem tot op grote diepte te rijk aan mineralen door decennialange overbemesting. Bij bossen op voormalige heidegrond is het verwijderen van de vruchtbare toplaag genoeg om weer een schrale situatie te krijgen, de bodem bevat vaak nog zaad van heide en andere zeldzame planten.

Inlands hout en goed natuurbeheer

Een terugkerende zorg bij de bezwaarmakers is dat er geld wordt verdiend met de houtkap en er dus veel te veel zou worden gekapt. Ook zou gekozen worden voor omvorming van bos naar heide omdat daar de meeste subsidie mee is te behalen. Ecologen zouden een goede boterham verdienen door rapporten te schrijven die zulke omvormingsprojecten legitimeren.

Het is moeilijk dergelijke 'complottheoriën' te ontzenuwen; geloof je in economische drijfveren dan zit er immers een zekere logica in. Het feit dat er leveringscontracten zijn afgesloten met de biomassacentrale in Cuijk is dan al gauw een 'bewijs'. En wat dacht u van het volgende citaat uit een artikel van de Unie van Bosgroepen (2006): "de houtprijzen zijn fors gestegen. Grijp uw kans en ga dunnen; goed voor het bos én uw portemonnaie".

In een sfeer van verdachtmakingen klinkt dit allemaal heel erg, maar nuchter beschouwd is er niks aan de hand: in het bosbeheer worden werkzaamheden wat meer geconcentreerd in jaren met een gunstige houtprijs. Zeker voor een organisatie als Staatsbosbeheer, die nog altijd een houtproductietaak heeft, lijkt ons dat niet onverstandig. Wij vinden het daarbij prima dat gedund hout wordt gebruikt voor biomassa-productie en dat er tegenwoordig duurzaam geproduceerd hout (met FSC-keurmerk) uit eigen land beschikbaar is. Maar als productie een drijfveer zou zijn om extra veel hout te kappen, ja dat zou niet goed zijn. De bossen bij Nijmegen hebben immers primair een functie voor natuur en recreatie.

Feitelijk echter kóst een project als Heiderijk heel veel geld. De organisatie die dergelijke projecten uitvoert voor veel terreinbeheerders, de Bosgroep Midden Nederland, heeft daarom als één van zijn specialismes het aanvragen en verzorgen van subsidies. Voor de actievoerders reden om hen in het beklagdenbankje te zetten. Maar de *bottom line* bij de economische afwegingen is of bomenkap past binnen een goede beheervisie. We zien geen redenen om daaraan te twifelen. De gemeente Nijmegen, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten hebben als belangrijkste grondeigenaren álle drie een ecologisch rijk en voor het publiek aantrekkelijk en toegankelijk bos- en heidegebied voor ogen. Voor de natuurdoelen - extra belangrijk in het Jaar van de Biodiversiteit 2010 - wordt de kennis benut van de boswachters ter plekke, van gerenommeerde ecologen en van lokale natuur- en milieugroepen, waaronder de Werkgroep Milieubeheer Groesbeek, allen met een lange staat van dienst in dit gebied.

Dat wil niet zeggen dat er geen andere visies op het bosbeheer mogelijk zijn. Zeker wel, sommige ecologen zien bijvoorbeeld helemaal niets in het kunstmatig tegenhouden van bosvorming en het in stand houden van heide. Maar gezien de natuurdoelen waar Nederland aan is gebonden, zijn zij toch in de minderheid. Meer ruimte voor volledig onbeheerde, wilde natuur is prachtig. Maar de druk op de ruimte is in ons land zo groot dat met alléén maar dichtgroeïende bossen heel veel soorten uitsterven.

Behoeftte aan inspraak

Blijft één punt over: organisaties als Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer beheren grote oppervlakken natuurgebied in Nederland. De roep om meer inspraak en zeggenschap over het beheer van die gebieden wordt steeds luider. Toch is de vraag wat dat zou moeten inhouden. Natuurmonumenten hééft met zijn 830.000 leden een democratische legitimatie. De verenigingsraad wordt via de districten, waarin iedere natuurliehebber actief kan worden, gekozen uit gewone burgers. Bij

Staatsbosbeheer ligt dat anders, er is slechts een beperkte controle door de rijksoverheid. Maar beide organisaties opereren binnen allerlei doelstellingen en wetten op het gebied van natuurbescherming en recreatie. Ze hebben een baaiert aan issuespecifieke en permanente klankbordgroepen. Ze werken samen met talloze particulieren en lokale groepen waarvan de leden zich met kennis, praktische werkkraft en financiële steun inzetten voor de lokale natuur, landschap en cultuurhistorie. Feit is dat vrijwel al die groepen in onze regio Heiderijk steunen. Twee democratisch gekozen provinciebesturen zijn opdrachtgever.

Niettemin is er een overduidelijke behoefte om gemeenteraden en burgers meer te betrekken bij grote projecten. Bij Heiderijk is dat onvoldoende gebeurd. De inspraakavonden enkele jaren geleden en de informatieavond afgelopen november zijn in ruime mate aangekondigd en goed bezocht. Er zijn talloze excursies geweest en er zijn op veel plekken informatiebordjes over Heiderijk geplaatst. Maar daarmee zijn toch nog heel veel mensen gemist. Of mensen hoorden van het project zonder zich te realiseren dat er zo'n grootschalige kap zou plaatsvinden als nu is gebeurd. Heiderijk heeft dat zelf ook slecht gecommuniceerd. Zo lezen we op de homepage over de omvorming: "Stapsgewijs, kleinschalig en op maat". Omdat een groot project als Heiderijk veel uitleg en discussie behoeft, hadden mensen via veel meer kanalen benaderd kunnen worden, tot en met flyers langs fiets- en wandelpaden en op parkeerplaatsen in het natuurgebied. Altijd de moeite waard bij een groot project, anders zit je later (in dit geval: zodra de bomenkap begint) met de gebakken peren. Bovendien beschikt een deel van de mensen die zich tegen de kap hebben gekeerd over goede gebiedskennis, die had benut kunnen worden om het project beter uit te voeren.

Hoe nu verder?

Op basis van boosheid en emotie is in het internet-tijdperk meer en minder betrouwbare informatie snel gevonden, opinies zijn via e-mailgroepen, twitter en blogs snel verspreid. Daarbij denken mensen rijp en groen deskundig genoeg te zijn om oordelen te kunnen vellen en er is veel wantrouwen tegenover deskundigen en instituties. Uit op politiek gewin springen sommige politieke partijen graag op die kar. We kunnen ons levendig voorstellen dat de projectpartners in Heiderijk de afgelopen tijd niet meteen stonden te springen om te antwoorden op alle beweringen, oordelen en verdachtmakingen. Toch hoort dat bij deze tijd. Veel reacties komen voort uit reële bezorgdheid en betrokkenheid. Natuurorganisaties mogen het niet zover laten komen dat er een tweedeling ontstaat tussen 'de ecologen' en 'de natuurgenieters'.

Wij bevelen de partijen achter Heiderijk aan te zoeken naar manieren om met bezorgde burgers en met de betrokken gemeenten, waar deze kwestie nu op de raadsagenda's ligt, om de tafel te gaan zitten. Wellicht leidt het tot meer begrip voor elkaars standpunten. Een klankbordgroep, waarin mensen meepraten vanuit de betekenis en functies die het gebied voor hen heeft, moet mogelijk zijn. Er zijn ongetwijfeld aanpassingen aan het plan mogelijk. Ook kunnen er afspraken worden gemaakt om problemen snel te signaleren. Op andere plaatsen zijn daar goede ervaringen mee opgedaan. Door wrijving ontstaat zo glans.

Wil u deze nieuwsbrief vaker ontvangen? Ga naar www.milieudefensie.nl/wws/info/nijmegen en kies optie "Inschrijven". Of stuur een mailtje naar nijmegen@milieudefensie.nl. Een bericht voor in de nieuwsbrief, (proef)abonnees en adreswijzigingen doorgeven kan ook via dit mailadres.

Milieudefensie Nijmegen

nijmegen@milieudefensie.nl

06-48820433